

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj IX.

O sredo 28. velkiga travna (poznóživna) 1851.

List 22.

Skrivnost zraven druge zelenjave posebno lep špargelj lahko in skoraj brez vsih stroškov zrediti *).

Libuš ali špargelj je pomladanjski vertni sadež, ki se prav lahko in po dobri ceni v mestu prodá, ker je prijetna, žlahna in zdrava jéd. Ako bi se ga hotli vsi vertnarji in vertnarice pridno poprijeti, bi si pridobili ž njim gotovo veliko dobička, ker se lože, kakor marsikter drug sadež v mestu prodá.

Poglavitne reči, špargelj s pridam pridelovati, obstojé sosebno v tem: da se 1) na lahko vižo in brez velicih stroškov njiva za špargelj napravi, in da se 2) iz te njive, kjer je špargelj, tudi za pridelano drugo zelenjavo ali sočivje toliko dobička pridobi, kakor da bi špargeljna clo na nji ne bilo.

Ta dobiček se pridobi z dobrim gnojenjem, kakor je za zelniške navadno, in s pridnim obdelovanjem špargeljnové njive. Tako obdelovanje da posebno lep špargelj, pa tudi druge lepe zelenjave dovelj, ktera stroške za obdelovanje špargeljna popolnoma splača.

Ako ravno se na na tako vižo gleštanjih njivah špargelj morebiti tako dolgo ne obderži, kakor po stari navadni šegi — kar pa še ni gotovo — ne škodje to posestniku njive clo nič, ker mu obdelovanje špargeljna skoraj nič stroškov ne prizadene, in se špargelj lahko večkrat iz noviga seje.

Naprava novih špargeljnovih gréd prizadene vertnarju veliko veselja, in ni skoraj léta, da bi jez na takih tudi z drugimi sadeži obdelanih njivah več ali manj novih špargeljnovih gréd si ne napravil, na nekterih mi večidel že o 3. lélu za palec debel špargelj zrasede.

Po tem predgovoru hočem popisati, kako se nar pripravniši špargeljnové njive napravijo, in scer nar poprej take, na kterih se špargeljnovó sème seje.

Ta naprava je le za tiste, ki ž njo clo nobenih stroškov imeti nočejo, ali za tiste, kterim ni nič nad tem ležeče, ali je špargelj ene léta poprej ali pozneje dober.

Njiva za špargelj mora nar manj 1 dober čevljev globoko persti imeti, ne sme močirna biti, pa tudi, kar je le mogoče, ne kamnitna. Scer naj že bo kakoršna koli, ker se s potrebnim obdelovanjem takó poboljša. Močirna zemlja, v kteri špargelj lahko gnije, se mora poprej po izrezanih grabnih, v ktere se voda steka, na suho djati, po tem je pa tudi dobra.

Nar poprej je po tem treba, da se o jeseni dobro, popolnoma zrelo špargeljnovó sème dobí, kar ni teško ga iz mestnih vertov dobiti, — le na to naj se gleda, da

se od taciga špargeljna dobí, ki je nar manj en močen perst debel.

Po tem naj se, kadar koli je o jeseni — spomladi se zna scer to tudi zgoditi, pa sème pride pozneje vùn — na neprekopani njivi, postavim, na taki, na kteri se je tisto léto lep kapus (zelje) pridelal, odločijo 4 čevlje široke grede, med kterimi naj se poldrugí ali 2 čevlja široka steza pustí. Na vsako grêdo naj se prinesó na 4 čevlje saksebi (podolgama njive) taki kupci gnojá, ki jih dva moža na tragah nesti zamoreta, in ta gnoj naj se podolgama in po sredi grêde z matiko podkoplje. Ker bo taka gnojna rajda po širokim k večimu 2 čevlja široka, bo tedaj na vsaki strani grêde 1 čevljev prazne zemlje ostalo.

Na obeh teh straneh praznih krajev naj se reže po vertnarski žnori graben tako širok, kakor se z navadno matiko na enkrat izrezati da; izrezana perst se verže na rajdo na sredi grêde; to stori, da se zemlja po sredi nakopiči, ker se mora pa z matiko enmalo poravnati.

Dno tako napravljeniga blizo pol čevlja globokiga grabna se kakor njegoví stranski plati enmalo poravnana (planira) in potem se v njem 1 palec globoka gredica zavleče, v ktero se po čevlju saksebi le eno špargeljnovó zernice vseje, nikdar pa cela špargeljnova jagoda ne položi.

(Konec sledí.)

Kmetijsko orodje dolgo časa dobro ohraniti.

Za dolgočasno ohranjenje gospodarskiga orodja kmetovavci vse premalo skerbé. Potrebno je

- 1) vse, kar se zlomi ali le malo poškodje, berž popraviti, da se večí škodi, večim stroškam, in po tudi večí zamudi pri delu v okom pride;
- 2) da ne stojé vozovi, plugi, brane i. t. d. pod milim nebam, da jih dež ne premakva, in sončna vročina ne prepeka, ampak da je vse orodje vselej pod streho spravljeno;
- 3) kaj dobro je, vse orodje in vozove z oljnato barvo (farbo) namazati (poštrihati); stroški zató so veliko manjši kakor je dobiček te namaže, po kteri orodje še enkrat dalje terpi. Nič ni boljši za terpež lesá, kakor taka namaža.

Komur je pa oljnata barva predraga, temu svetjemo neko drugo tudi prav dobro, ki je dober kup. Naredi se prav lahko takole: pripravi si 10 bokalov vrele vode (kropa) v kotlu, in prideni 1 lot prav dobro stolčeniga beliga vitriola (weissen Vitriol); — potem zmešaj 3 maslice moke v 10 bokalih merzle vode, da napraviš prav čist močnat sok brez kep, — ta sok se med tem, da se zmiraj pridno v kotlu meša, počasi k kropu prilije. Zraven tega se 25 lotov kolofonja (to je tiste kuhane smole, s ktero godci strune na go-

*) Prav bi bilo, da bi se tudi pri nas reja špargeljna, ki se tako lahko prodá, povzdignila, ker špargelj, kakor ga na Ljubljanskim tergu kupujemo, večidel ni veliko debelejši, kakor debela slama!

Vred.

slih in basih mažejo) v perstni lošeni (glazirani) posodi nad žerjavco raztopi, ta raztoplina se neprenehama pridno meša in med tem — pa prav polagoma, scer ti posodo raznese — se prilije 5 funtov ribje masti (trana). Ko je ta zmes gotova, se pridene, vedno pridno mešaje, k uni močnati in vitriolni v kotel. Na vsake 4 bokale te barve se pridene še 4 lote okra (Ocker, ki je perstena rumena barva) in pa 3 lote svinčene beline (Bleiweiss).

Vse te reči se dobijo dober kup v štacunah na prodaj.

Hoče gospodar kakošno drugo barvo imeti, ako mu rumenkasto-ružjava ne dopade, naj vzame namesto okrekaj družiga. Oglje breze (Birkenkohle) naredi lepo svitlo sivkasto barvo.

Je barva pregosta, se mora stanjšati s slano vodo (vodo, v kateri je nekoliko kuhinske soli raztopljene).

Scer se mora napravljena maz na orodje gorka namazati in scer trikrat, in pa s ščetko (penzeljam), kakor oljnata barva, dobro podelati.

Taka barva je ravno tako stanovitna in svitla, kakor oljnata, pa je desetkrat boljši kup.

Tudi za barvanje druge lesnine, vrat, okinj i. t. d. je pripravna. Tir. Woch.

Kmetijske skušnje.

(Krompir gnjilne obvarovati) so po storjenih skušnjah svetovali nekteri kmetovavci na Koroškem, 1) da je treba krompir večkrat premeniti in scer s takim iz daljnih krajev; 2) da je veliko boljši, navadni krompir pozno saditi, za Koroško deželo še le konec maja.

K stari zgodovini slovenskiga jezika.

V 1. zvezku nove knjige, jezikoslovje in zgodovino mnogoverstnih slovenskih narodov obsegajoče, ki jo je gosp. prof. dr. Miklošič ni davnej pod naslovom „Slavische bibliothek oder beiträge zur slavischen philologie und geschichte“ *) na svitlo dal in ktera se mende v rokah vsih učenih in za slovenske reči marljivih Slavenov znajde, beremo življenje našiga slavniga rojaka Jerneja Kopitarja, kakor ga je on sam spisal. Iz tega nemško spisaniga življenjopisa vzamemo nekoliko verstic, ki častitljivo starost našiga slovenskiga jezika dokazujejo, nadjajoči se, da bomo ž njimi vstregli vsim bravcam Novic in tudi tistim, kterim scer za bolj učene reči ni mar. Tole beremo ondi:

„Krajnske Slovence je življenjopisec Karl na velikiga veliko boljši poznal kot marsikteri Nemci današnjiga časa, kteri jih večkrat s Korošci mešajo. Vunder to neha napčno biti, ako se pod „Korošci“ „Goratanci“ (Karantener) zapopadejo, kteri so se že pred Karlom velikim, morebiti že o 4—5. stoletju (nikjer se ne bere, kadaj so v deželo prišli) delječ čez Koroško po Noriki in Panonii razprostiti, kjer se še sedaj med Terstom in Osekam, Zagrebom in Belakom, Blatnim jezerom in Šopronom (Oedenburg) od dvéh milionov ljudi njih jezik govori. Nekdaj, močnejši in številjniši, so segali v severnih in južno izhodnih deželah do Ine in iztoka Save; — bili so z Bulgari vred najpervi med vsimi Slaveni, ki so takraj Donave prebivali, — bili so med vsimi Slovani prvi kristjani, in njih jezik je bil tudi, kteriga sta

tako imenovana slavenska aposteljna Cyrilj in Metod, ki sta med njimi sperviga in poslednjič učila, k liturgiškemu, to je, cerkvenimu jeziku vsih Slavenov povzdignila. Tode omenjeni slovenski cerkveni jezik se je v Panonii le kakih 30 lét in sicer do smerti škofa in vtemeljnika Metuda obderžal, kjer je bil pa potem, ko so bili Ogri Panonijo napadli, s keršanstvom vred zatert in pokončan; le v Bulgarii se je neprenehama do današnjiga dne obderžal. Te prigodbe so vzrok, da je poveršnim zgodovinskim pisavcem ta prva domovina slavenskiga cerkveniga jezika neznanost ostala, ktero je bistroumni Dobrovsky po goilih zgodovinskih primérah vganil; vunder je (ali iz nekakošne terme ali službenosti do svoje Praške okolice — se ne vé — oboje je bilo mogoče) poslednjič tudi on Bulgarijo za to spoznal. — Mesta gori omenjene prave Goratanske dežele, ki so: Terst, Belak, Ljubljana, Zagreb, Celje, Ptuj, Radgona (od Gradca, ki razun iména nič slavenskiga več nima, kakor tudi od staroslavniga Karnunta, od kteriga po mislih diakona Pavla Goratanje izhajajo, nočem nič reči) so, kakor na Českem, večidel od Nemcov naseljene, kteri pa tudi slavensko govore, med tem, ko ljudstvo po deželi le edini slavenski jezik govori; v imenovanih mestih se sliši tedaj dvojni jezik razun Tersta, kjer je več jezikov navadnih.“

Nikar obupati zavolj pravične obveljave slovenskiga jezika!

Če se ozremo na to, kar je naš narodski jezik pred malo léti bil, in na to pogledamo, kar je sedaj, moramo poterjati, da se je v sedmih létih zgodilo, kar vročokervniki v sedemdesetih pričakovali niso. Že se več ali menj po celi slovenski deželi slovensko piše, v učilnicah v slovenskim jeziku uči, že se pri kaznovavnikih sodnijah in porotah slovenski jezik razlega; že taki gospodje, ki pred 5 léti na ta jezik še mislili niso, v njem ginljive govore imajo. Pri tem takim ni tedaj obupati. Nemška narodnost je pred 100 léti in še pred več protivnike imela kakor sedaj slovenska. Cesar Dragotin V. je rekel, da španjoljski jezik je vstvarjen za čast božjo, laški za petje, francoski za ljubezen, nemški pak za vajo kónj!!“ Ko bi ta cesar sedaj od smerti vstal, bi se čez svojo kratkovidnost zlo čudil. Nemška gospôda se je od nekdanj svojiga narodskiga jezika ogibala in se še dan današnji s francoskim šopiri. Boruski kralj Miroslav II. je jezik svojiga nemškiga ljudstva čertil; on je vselej v francoskim jeziku pisal in govoril. Pod Marijo Terezijo se je še po Nemškem pri mnogih sodnijah po latinsko pisalo. Kako se je do današnjiga dne vse to spremenilo! Pravica nemškiga jezika je na Nemškem obveljala. In kdo je te premembe vzrok? — iskreni možje, ki so se za izobraženje narodoviga jezika in za vterjenje narodovnosti krepko poganjali, so v ti reči zmagali. Zatorej le ne obupati tudi zastran obveljave našiga slovenskiga jezika, in le čversto naprej! Zmaga mora biti pravica! Več pa ne terja noben pravi rodoljub.

Dopis iz Amerike.

Iz dopisa našiga rojaka misionarja g. Pirca v Arbrecrochu v Indii (Ameriki) 13. marca t. m. na svojiga prijatla gosp. F. Šmidta, ki mu je lani mnogo naših reči v Ameriko poslal, vzamemo nekatere verstice v Novice, nadjajoči se, da jih bojo naši bravci radi brali.

„Ravno ko sim skrinjo po Tebi poslanih reči prejel — piše g. Pirc — je bila moja hiša polna šolarč-

*) Gosp. dr. Miklošič piše tudi v nemškem, kakor mi v slovenskim jeziku, vse iména, razun lastnih imén oseb, krajev, rek i. t. d. z malo začetno čerko. Vred.